

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.45>

ЗАКОН ПРО ЗБРОЮ В УКРАЇНІ: ВОЄННА НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ ВИМОГА ЧАСУ?

Мельник С.В.,

завідувач сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів досліджень
Харківського НДЕКЦ МВС України
<https://orcid.org/0000-0001-6956-6588>

Грецьких О.В.,

старший судовий експерт
сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів досліджень
Харківського НДЕКЦ МВС України
<https://orcid.org/0000-0002-5242-6930>

Мельник С.В., Грецьких О.В. Закон про зброю в Україні: воєнна необхідність чи вимога часу?

Україна із здобуття незалежності наприкінці ХХ ст. і до початку активної фази війни РФ проти неї на початку 2022 р. інерційно належала до держав з обмеженим доступом цивільного населення до зброї, залишаючись єдиною країною Європи, яка не має відповідного регулюючого закону, хоча законодавчі дискусії з цього приводу тривають з 1994 р. Подібний закон, в умовах стабільно високого рівня «озброєної» злочинності в Україні в останні 10 років, повинен стати стримуючим інструментом самозахисту громадян від кримінальних посягань і на початок 2022 р. в Україні склалися об'єктивні передумови для прийняття сучасного закону про зброю як рамкового законодавчого акту в царині її цивільного обігу. На сьогодні, в умовах воєнного стану, в державі функціонує спеціальний закон щодо правових засад відсічі агресору з боку цивільних осіб з використанням зброї та на розгляді ВРУ знаходиться прогресивний законопроект з регулювання цивільного обігу. Аналізуються їх сутність і концептуальні засади через дослідження понять «зброя» та «обіг зброї». Для цього здійснено уточнення науково-теоретичного розуміння категорії «зброя» та її основних характеристик з точки зору матеріальної сутності, результату діяльності та змістовного призначення. В рамках вказаного аналізу з'ясовано, що законопроект № 5708 пропонує змістовне сучасне визначення поняття «зброя» та дефініції похідних від нього категорій, що є першим їх ґрунтовним законодавчим унормуванням. Натомість, чинний ЗУ «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» не містить жодних нормативних визначень і уточнень, що пояснюється гострою нагальною воєнною необхідністю масової відсічі агресії ворога як умовами, в яких приймався даний законодавчий акт. Така ж ситуація спосте-

рігається навколо ще одного фундаментального поняття даної проблеми – «обіг зброї».

Ключові слова: зброя, обіг зброї, цивільний обіг зброї, законодавство, законопроект, зброезнавство.

Melnyk S.V., Gretsikh O.V. The law on weapons in Ukraine: a military necessity or a requirement of the time?

After gaining independence at the end of the 20th century and until the start of the active phase of the Russian Federation's war against it in early 2022, Ukraine inertly treated states with limited civilian access to weapons, remaining the only country in Europe that does not have an appropriate regulatory law, although legislative discussions on this This law has been going on since 1994. Under the conditions of a consistently high level of "armed" crime in Ukraine over the past 10 years, such a law should become a deterrent tool for self-defense of citizens from criminal attacks, and by the beginning of 2022 in Ukraine there were objective prerequisites for the adoption of a modern law on weapons as a framework legislative act in the field of its civil circulation. Today, in the conditions of martial law, the state has a special law on the legal principles of rebuffing the aggressor by civilians using weapons, and the Supreme Council of Ukraine is considering a progressive bill to regulate this area of legal relations. Their essence and conceptual beginnings are analyzed through the study of the concepts of «weapon» and «arms circulation». To this end, the scientific and theoretical understanding of the category «weapon» and its main characteristics have been refined from the point of view of the material essence, the result of the activity and the meaningful purpose. As part of this analysis, it was found that the draft law No. 5708 offers a meaningful modern definition of the concept of «weapon» and the definitions of categories derived from it, which is their first legislative regulation in Ukraine. At the

same time, the current Law of Ukraine «On Ensuring the Participation of Civilians in the Defense of Ukraine» does not contain any normative definitions and clarifications, which is explained by the urgent military necessity of a massive rebuff to the enemy's aggression as the conditions in which this legislative act was adopted. The same situation is observed around another fundamental concept of this problem - «arms circulation».

Keywords: weapons, arms circulation, civilian arms circulation, legislation, draft law, weapons science.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день Україна залишається єдиною країною Європи, яка не має власного рамкового закону про зброю, що регулює її цивільний обіг та в національному законодавстві якої досі не унормовані й не визначені на нормативному рівні такі ключові поняття даної сфери як «зброя», «обіг зброї», «цивільне використання зброї» тощо. При цьому, запеклі дискусії навколо цієї проблеми на політичному, соціальному та правовому рівнях точаться доволі давно – 27 років, починаючи з 1994 р., коли у Верховній Раді України з'явився перший законопроект «Про зброю» народних депутатів В. Костицького та І. Фріса. В подальші роки подібні законопроекти вносились на розгляд парламенту щонайменше шість разів: у 2010 р. проект закону «Про обіг зброї невійськового призначення» пройшов перше читання; у 2014 р. їх було вже два - № 1135 «Про вогнепальну зброю цивільного призначення» та № 1135 -1 «Про цивільну зброю і боєприпаси»; у 2018 р. - законопроект № 8203 «Про внесення змін до статті 263 Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами)» та у 2019-2021 рр. ще два альтернативні - № 4335 та №4335-1) [1; 2]. Нарешті у 2022 р. в стінах Верховної Ради були зареєстровані ще два проекти законів – основний за № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (23.02.2022 р. був прийнятий за основу) та альтернативний за № 5708-1.

Вказані проекти законодавчих актів концептуально є досить різними, проте їх поєднує спільна стратегічна мета – захист громадян України від стабільно високої «озброєної» злочинності (кількість кримінальних правопорушень щодо незаконного поводження зі зброєю становила у 2013 р. - 7240, 2014 р. - 8171, 2015 р. - 7867, 2016 р. - 6767, 2017 р. - 8610, 2018 р. - 7902, 2019 р. - 6725, 2020 р. - 5532 [3]). Необхідність заповнення даного законодавчого пробілу також обумовлена і вимогою частини 2 статті 6 Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї ООН 2001 р., ратифікованого Украї-

ною 04.07.2013 р. [8]. Отже, на початок 2022 р. в Україні склалися об'єктивні передумови для прийняття сучасного закону про зброю як рамкового законодавчого акту в сфері цивільного обігу зброї.

Проте, повномасштабна війна РФ проти нашої держави з 24.02.2022 р. стала на заваді планам вітчизняних законодавців щодо подальшого розгляду проекту закону № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю» та змінила конфігурацію підходів керівництва України в цій площині. Для організації правових засад масового спротиву населення агресору 03.03.2022 р. було прийнято Закон України № 2114-IX «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», яким надано права і можливість цивільним особам отримувати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї для участі у відсічі чи стримуванні збройної агресії Росії та/або інших держав; застосовувати власну нагородну, спортивну, мисливську зброю та бойові припаси до неї для тих самих цілей; звільнення цивільних осіб від відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України [6].

Таким чином, концептуальне бачення закону про зброю в Україні набуло з кінця лютого 2022 р. нового дискусійного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні дослідження правових проблем цивільного обігу зброї в Україні в більш широкому контексті її незаконного обігу та окремих їх аспектів в різних час здійснили Д. В. Андреев, Ю. М. Береза, І. І. Бікеев, Г. О. Бойко, Д. С. Бойчук, О. М. Бокій, С. Г. Борисов, Т. М. Бульба, О. Ф. Бурлевич, В. В. Войнов, А. В. Втюрін, В. В. Добіжа, О. О. Долгополов, Р. Р. Карданов, І. В. Капустіна, В. Д. Корма, А. В. Кофанов, В. В. Кубанок, А. В. Кузнецов, Л. М. Кулик, М.В. Лукашин, М. М. Майстренко, В. П. Меживий, С. М. Мельниченко, О. А. Мокринський, О. О. Нікітіна, Я. В. Новак, А. С. Новосад, С. Г. Павліков, М. Г. Пінчук, С. П. Параниця, І. Ю. Рагулін, В. І. Рибачук, В. А. Саморока, О. М. Сарнавський, О. Ф. Соколов, Є. С. Тесленко, Є. В. Терентьева, М. П. Тюлькін, П. Л. Фріс, Є. М. Хастінов, В. С. Шаповалова, Т. І. Шапочка, М. В. Щеголева, М. Г. Щербаківський, В. В. Єфіменко та інші.

Однак, в переважній більшості праць вказаних науковців закон про зброю в Україні не є самостійним предметом правового дослідження, а вивчення його проблематики в умовах війни Росії проти України 2022 р. взагалі ще проводилось.

Мета статті полягає у дослідженні дискусійних проблем концептуального правового бачення закону про зброю в Україні в умовах активної фази війни РФ проти нашої держави у 2022 р.

Основні результати дослідження. В попередніх наших публікаціях ми обґрунтовано довели, що центральною проблемою законодавчого пробілу в даній сфері є відсутність чіткого нормативного визначення понять «зброя», «обіг зброї»

та похідних від них категорій [4]. Як справедливо зазначають Д. В. Андреев та М. Г. Щербаковський, «суспільна небезпека незаконного обігу зброї полягає у створенні «сприятливих умов» для скоєння більш тяжких злочинів» [10, с. 7]. Справа в тому, що на сьогодні у вітчизняному науково-правовому середовищі немає єдиного підходу до тлумачення вказаних понять, а в практичній площині спостерігається значний технічний прогрес як нових промислово виготовлених видів зброї, так і саморобних її зразків, що не вписуються у морально застарілі методичні стандарти. Натомість, на рівні експертного зброєзнавства використовуються спеціальні терміни на позначення вогнепальної та холодної зброї [9]. Така ситуація створює серйозні труднощі як для ефективної судової правозастосовної практики, так і для роботи судових експертів-криміналістів. На думку фахівців, це «змушує правозастосовників звертатися до міжнародних документів, інших вітчизняних законів і підзаконних актів, які створюють багаторівневу систему нормативів, в яких йдеться про різні види зброї» [10, с. 11].

Аналіз спеціальних наукових та прикладних джерел дозволяє виділити ряд ключових, фундаментальних характеристик зброї: 1) матеріальні об'єкти у формі монолітних предметів, конструкцій, пристроїв, матеріалів, речовин, хімічних та біологічних сполук; 2) результат організованої цілеспрямованої діяльності людини; 3) спричинення ураження (впритул до летальних наслідків) живої цілі як основне призначення. У зв'язку з цим, доцільно з'ясувати як тлумачиться дане поняття у вище згаданих нормативно-правових актах України.

Так, пункт 1 статті 1 законопроекту № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю» дає наступне основоположне визначення зброї: «пристрій або предмет, спеціально виготовлений, конструктивно призначений та технічно придатний для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи неживі об'єкти та цілі, та який не має іншого прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення» [7]. Як бачимо, пропонуване законодавче тлумачення в цілому досить повно збігається із сучасним розумінням в середовищі науковців та фахівців із зброєзнавства. Вагомим є те, що на основі даного основоположного визначення законодавцем запропоновані дефініції похідних від нього категорій зброї - вогнепальна, автоматична вогнепальна, гладкоствольна вогнепальна, гладкоствольна короткоствольна вогнепальна (травматична), довгоствольна (довга) та короткоствольна (коротка) вогнепальна, комбінована вогнепальна, напівавтоматична вогнепальна, нарізна вогнепальна, пневматична, вихолощена, учбово-розрізна, цивільна вогнепальна та бойові припаси, нагородна та деякі інші. Можна

упевнено констатувати, що вказаний перелік дефініцій видів і категорій зброї є першим їх ґрунтовним законодавчим унормуванням, що, після прийняття в цілому і вступу в силу даного законопроекту сприятиме налагодженню цивілізованої моделі цивільного обігу зброї в Україні.

Натомість, чинний Закон України № 2114-IX від 03.03.2022 «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», оперуючи поняттями «вогнепальна зброя», «мисливська нарізна зброя», «мисливська гладкоствольна зброя», «комбінована зброя», «нагородна зброя», «спортивна зброя», не містить жодних їх нормативних визначень і уточнень [6]. Такий стан речей вочевидь пояснюється гострою нагальною військовою необхідністю масової відсічі агресії ворога, в умовах якої приймався даний законодавчий акт та обізнаністю широких мас населення щодо побутового, ненормативного розуміння вказаних категорій.

Ще одним фундаментальним поняттям піднятої нами проблеми є обіг зброї. Здійснений авторами аналіз ревалентних до даної проблематики наукових праць вітчизняних науковців засвідчив, що поняття «обіг зброї» досі не має розробленого теоретичного підґрунтя і розглядається переважно в контексті незаконного обігу зброї як кримінально значущого протиправного діяння.

Тим вагомим є спроба першого подібного тлумачення, запропонованого українськими законодавцями у законопроекті № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю»: «обіг зброї та/або основних частин до зброї, які мають ідентифікаційні номери - виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, обмін, дарування, передача, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, застосування, ремонт, вилучення, викрадення, втрата, вихолощення, деактивація, утилізація, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України» [7]. На наш погляд, таке визначення враховує практично весь можливий комплекс дій з обігу зброї цивільними особами в Україні, що дозволяє: по-перше, чітко ідентифікувати діяння під час здійснення слідчо-оперативних дій в разі скоєння кримінального злочину з використанням зброї; по-друге, сприяє підвищенню ефективності результатів судово-слідчої експертизи зі зразками зброї та набоїв до них; по-третє, впорядковує правозастосовну практику в частині справ, пов'язаних з цивільним обігом зброї; по-четверте, дисциплінує і розвиває культуру поведінки зі зброєю громадян України, наближаючи її до передових світових аналогів. Вказане особливо актуальне і важливе для суспільства нашої країни, яке об'єктивно мілітаризоване в умовах війни, негативні наслідки чого, після її закінчення, закономірно доведеться долати.

Стосовно бачення обігу зброї в Законі України № 2114-IX від 03.03.2022 «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», на наш погляд, його дух і контекстний зміст вказують на розуміння цього явища як особливого, вимушеного на період воєнного стану відносно вільного отримання і застосування зброї цивільними особами з метою захисту від збройного агресора, по суті – в умовах партизанської або близької до неї за сутністю війни. Таке розуміння, безперечно, є продуктом жорсткої воєнної необхідності першого етапу спротиву Україні агресії РФ та обумовлено суттєвою кількісною перевагою російських збройних сил.

Нормативне регулювання цивільного обігу зброї в умовах воєнного стану є для України новою правовою проблемою і законодавчим викликом. Аналіз подібного зарубіжного досвіду свідчить, що готових шаблонів рішень для нашої держави в цьому контексті не існує. Наприклад, в умовах війни Росії проти Грузії 2008 р. в останньої вже чотири роки функціонував закон про зброю, до якого, в умовах військової агресії, грузинські законодавці не вважали потрібним вносити зміни і доповнення. Отже, Україна вперше в історії вирішує таку правову дилему, ефективність чого буде остаточно зрозуміла після нашої перемоги. На сьогоднішній день, на наше глибоке переконання, застосований керівництвом держави підхід демонструє в цілому продуктивний і корисний характер, зважаючи на шалений опір українського населення чисельно переважаючим силам агресора. Водночас, вже помітні й перші недоліки. Так, за даними Національної поліції, станом на червень поточного року кількість злочинів, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, в Україні збільшилася на 37% порівняно з аналогічним періодом минулого року [5].

Висновки. Здійснений аналіз дискусійних проблем законодавчого забезпечення цивільного обігу зброї в Україні в умовах воєнного часу дозволяє зробити наступні висновки:

1. Станом на початок 2022 р. в країні склалися об'єктивні передумови, в тому числі соціально-правові, прийняття модельного закону про зброю, що регламентував би її цивільний обіг як в більшості розвинутих країн світу.

2. Концептуальний вибір моделі нормативного регулювання, що закладений в основному законопроекті № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю» свідчить про його прогресивний юридичний характер, що цілком відповідає сучасним науково-теоретичним уявленням та аналогічному передовому міжнародному досвіду, особливо в частині чіткого законодавчого визначення базових понять даної сфери (зброя, обіг зброї),

3. В умовах підступної військової агресії РФ проти нашої держави в 2022 р. воєнна доцільність обумовила тимчасову зміну підходів в регулюванні цивільного обігу зброї, що виявилась у норма-

тивно закріпленому відносно вільному отримання і застосуванні зброї цивільними особами з метою захисту від збройного агресора та зняття відповідальності за такі дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойчук Д. С. Правосвідомість та правова культура як передумова розширення чинного обсягу права людини на зброю в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. № 2. С. 13–23.
2. Добіжа В. В. Правове регулювання обігу зброї в Україні. *Соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства*. 2018. № 1. С. 231–233.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Генеральна прокуратура України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 21.06.2022).
4. Мельник С. В., Грецьких О. В. Вплив законодавчого пробілу щодо спеціального закону про зброю на розвиток вітчизняної судової балістики. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 15. С. 156–163.
5. Побільшало злочинів зі застосуванням вогнепальної зброї: 10 тисяч одиниць непідконтрольна. URL: <https://dailylviv.com/news/kryminal/pobilshalo-zlochyniv-zizastosuvannjam-vohnepalnoyi-zbroyi-10-tysyach-odynyts-nepidkontrolna-99990> (дата звернення: 22.06.2022).
6. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 03.03.2022 р. № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 21.06.2022).
7. Про право на цивільну вогнепальну зброю : Проект Закону України № 5708 від 25.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360 (дата звернення: 21.06.2022).
8. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text (дата звернення: 20.06.2022).
9. Тищенко В. І., Грецьких О. В. Особливості дослідження окремих зразків патронів вогнепальної зброї. *Знання європейського права*. 2020. № 3. С. 149–162. Doi:10.32837/chern.v0i3.30.
10. Щербаківський М. Г., Андреев Д. В. Розслідування незаконного обігу зброї: монографія. Харків, 2021. 192 с.